

Stichting Geschiedenis Fysiotherapie

De historische rol van de fysiotherapeut in kuuroorden

STICHTING GESCHIEDENIS FYSIOTHERAPIE
www.sgfinfo.nl

Tekst Huub Vossen PT, MMT, dr. Anton de Wijer

Inleiding

Hoe moeten we ons het werken in kuuroorden van de heilgymnast/masseur, de voorloper van de huidige fysiotherapeut, voorstellen in het begin van de vorige eeuw? Dat is bijzonder lastig zonder gedocumenteerde bronnen over de kuuroorden in Nederland. Van de heilgymnastiek, die in de eerste helft van de 19^e eeuw opkwam in Nederland onder invloed van de Zweedse en Duitse medische gymnastiek, kennen we echter wel diverse publicaties.¹

De nieuwsgierigheid over dit onderwerp werd bij de Stichting Geschiedenis Fysiotherapie gewekt door een donatie van een plaquette van Dr. C. Mom, arts in natuurgeneeswijzen, waar wij eerder aandacht aan hebben besteed.^{2,3,4}

Onthulling plaquette Dr. J. C. Mom op de locatie SGF.

De SGF werd, na publicatie over deze plaquette, benaderd door een kleindochter van Dr. J. Mom, die het artikel had gelezen. Zij bracht ons op het spoor van een kuuroord in Breda waar hij namelijk directeur bleek te zijn geweest, Bad Wörishofen, dat in WO II verdween.

Herdenkingsplaquette op de locatie van het voormalige kuuroord Bad Wörishofen in Breda.

Kuuroord Bad Wörishofen 1939. Voor uitgebreidere documentatie zie info onder de referenties.

Om gerichter te speuren stelden we ons de volgende vragen: Wat werd er verstaan onder een kuuroord en om hoeveel of welke kuuroorden ging het in Nederland? En hoe zat het met het domein van de heilgymnast/masseur?

Kuuroorden, waar komen ze vandaan?

Kuuroorden bestaan eigenlijk al sinds de oudheid, de Romeinen maakten gebruik van warmwaterbronnen voor hun thermen. In Heerlen liggen nog de fundamenten van een Romeins kuuroord, het huidige thermenmuseum.

www.thermenmuseum.nl

In het huidige Nederland wordt echter bij een kuuroord in eerste instantie gedacht aan een mooie locatie in Zuid- of Oost Europa. Alle plaatsen waar 'Bad' voor staat zijn gerenommeerde 'Kur Orts' (Bad Alexanderbad, Bad Brückenau etc.).

Behandelkamer fysiotherapie in Zürich 1945.

Op de bovenstaande foto zien we een behandelkamer van een zo'n kuuroord in Zürich uit 1945 waar patiënten behandeld werden als onderdeel met fysieke techniek, oefentherapie en/of massage.

Wat is een kuuroord ?

De definitie luidt: "Een kuuroord is een oord dat zich richt op ontspanning en recreatie, maar met een medische gevoelswaarde en gunstig geacht voor de gezondheid door geneeskrachtige bronnen of gezonde lucht".

Hoe zat het in Nederland met dergelijke kuuroorden?

We kennen in Nederland veel benamingen voor instellingen waar ook kuuroorden in het verleden onder vielen. Aanvankelijk werd gesproken over een herstellingoord, kuuroord, gasthuis, hospitium, sanatorium, tehuis, en later over revalidatiecentrum, ziekenhuis, verpleeghuis, kliniek en sinds kort kennen we ook het zorghotel. Toch was een kuuroord in Nederland een minder vreemde eend in de bijt in het verleden dan we soms denken.

Zo kenden we het Kurhaus in Scheveningen maar ook andere instellingen die zich speciaal in het begin van de vorige eeuw aan de zee vestigden aan zee zoals Zee hospitium in Katwijk en het voormalige sanatorium voor Tbc-patiënten in Heliomare (Latijn voor zon en zee) waar patiënten 24 uur per dag in de buitenlucht verbleven met de hoop op genezing.

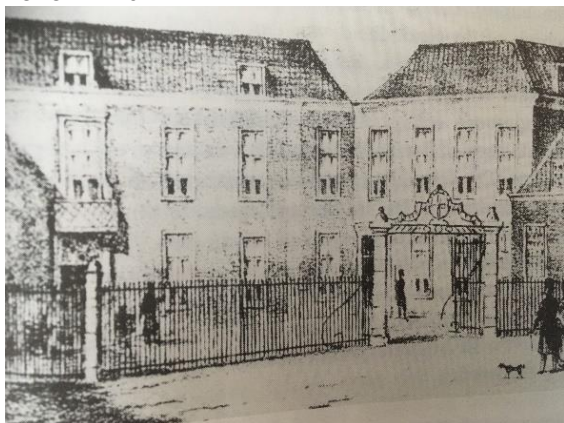
Heliomare te Wijk aan Zee, kuren in de buitenlucht aan zee in 1938, inmiddels getransformeerd in een revalidatie centrum.

Voormalig sanatorium Dekkerswald in Groesbeek, gevestigd in een bosrijke omgeving vanwege de buitenlucht, voorheen voor revalidatie van TBC-patiënten nu nog steeds in gebruik voor longrevalidatie.

Een minder bekend voorbeeld is 'Het buitenpaleis' in Den Haag waar Prof. Dr. Johann Heine uit Würzburg een orthopedische inrichting wilde met zijn nieuw geneesmiddel met omslagen en zeebaden en daarvoor naar Nederland toog om zijn kuuroord te bouwen al was dit van korte duur (1770-1838). Maar we hadden heus kooororden in Nederland.

Het kuuroord "Buitenpaleis" in Den Haag van Prof. Dr. J Heine in 1770.

In Nederland bleef het kuuroord echter alleen verbonden met "den zieke mensch". Zo hadden we in 1899 al een

"Vereniging voor de verzorging voor gebrekkigen". Daar wilde men in Nederland wel sanatoria en kuuroorden voor bouwen. Echter "den gezonden mensch" gezond te houden? Dat werd als luxe gezien en moesten we hiervoor toch echt naar het buitenland waar kuren van ouds her voor iedereen vergoed wordt, al heet het tegenwoordig vaak ook 'wellness'. Veel krankengymnasten en fysiotherapeuten (veelal uit Nederland) werken momenteel dagelijks in kuuroorden in Duitsland, Zwitserland en Oostenrijk.

Huidige kuuroord in Bad Brückenau in Beieren waar vele krankengymnasten werkzaam zijn.

Nu zien we tegenwoordig ook een trend van kuuroorden opkomen in Nederland maar zonder rol van de arts en fysiotherapeut. De verbinding is er eigenlijk niet meer met het medische vakgebied. Een gemiste kans!! Toch vermoeden wij dat er, naast een vaste rol van artsen in kuuroorden, ook een rol was van fysiotherapeuten in kuuroorden in Nederland als we kijken naar de toenmalige domeinbeschrijvingen.

Domein en historische rol van de heilgymnastiek/massage vorige eeuw

Over het domein van de heilgymnastiek en de massage kunnen we gelukkig bogen op uitgebreide documentatie.¹ De heilgymnastiek en de massage werd namelijk aan het einde van de 19^e eeuw en begin van de vorige eeuw expliciet gekoppeld aan de heelkunde.³ Door de

opkomst van de orthopedie in de heelkunde was er een toenemende sprake van een claim van de medische wereld op de massage en oefentherapie als onderdeel van de heilgymnastiek. Dit had vooral te maken met de toenemende belangstelling van deze tak van geneeskunde waar de heilgymnastiek en massage onder vielen. Sterker nog: massage mocht slechts onder medisch toezicht plaats vinden immers: *"welk een ruim veld laat men hier anders voor den kwakzalver over?"*¹

Eveneens zijn er uitgebreide bronnen over het verzet van de medische wereld tegen niet-medici, in dit geval de gymnastiek vakleerkrachten die zich met massage en heilgymnastiek bezig hielden, getuigen het document: *'De domeinkwestie in de medische wereld: (1880-1889): verzet tegen de heilgymnast'* en uitspraken van de Nederlands Maatschappij der

Geneeskunde (NMG): *“het uitoefenen van der orthopedie en massage door onbevoegden dient voorkomen te worden”*.¹

Aan de hand van deze beschrijvingen kunnen we beter begrijpen, hoe indertijd een arts als Dr. J. Mom zich uitgebreid bezig hield met de beoefening van de heilgymnastiek, massage en fysieke therapie in een kuuroord in Breda. Zie info onder referenties.

De voorlopers van de huidige fysiotherapeuten waren dus enerzijds artsen of anderzijds heilgymnasten/masseurs die strikt onder toezicht van artsen werkten zo blijkt uit een citaat van J. Schoondermark in 1886: *“Tegenwoordig is de methodisch uitgevoerde massage reeds gemeengoed geworden van alle artsen, en wie ze niet al zelf beoefent, schrijft ze minstens voor, omdat zij in het therapeutisch repertorium niet meer mag ontbreken”*.⁶

We kunnen hieruit voorzichtig concluderen dat er wel degelijk sprake moet zijn geweest van een historische rol van fysiotherapeutische verrichtingen in kuuroorden in Nederland in het begin van de vorige eeuw, al dan niet ingevuld door artsen.

Wat kunnen we ervan leren?

Allereerst, dat goede en gedocumenteerd beschrijvingen van werkzaamheden van de heilgymnast/masseur in Nederland in een kuuroord, begin van de vorige eeuw, ontbreken en het daarom het niet meer zo vanzelfsprekend is dat een huidige fysiotherapeut daar een rol in zou kunnen hebben. Dit in tegenstelling van de uitgebreide beschrijvingen die we kennen van heilgymnasten/masseurs in

ziekenhuizen destijds en deze rol niet meer weg te denken valt.⁵ We willen geen causaal verband leggen tussen het ontbreken van een dergelijke beschrijving en de ontbreken van de huidige rol van de fysiotherapeut in een kuuroord. Toch kunnen we ons in de huidige fysiotherapie en waarschijnlijk ook in de geneeskunde, eigenlijk geen voorstelling meer maken dat er medische rol thuis hoort in een kuuroord. De huidige fysiotherapeuten zijn de aansluiting met onze voorlopers (en ook met de artsen) in vak verloren op het ‘arbeidsveld der kuuroorden’ en mogelijk daarmee ook het ‘*zoo een wezenlijk preventief onderdeel der geneeskunde*’ kwijt geraakt. Nog een gemiste kans!

In het kader van de huidige opkomst van het belang van preventie in de zorg, waar kuuroorden feitelijk van oudsher om bekend staan, zou een heroverweging om de kennis van de fysiotherapeut (en arts) te (her)introduceren in kuuroorden zeker de moeite waard zijn...*medici en paramedici....beweeg mee met de tijd....!!* Er lijkt echter een contradictie in het woord kuren in een kuuroord. Toch gingen ook ‘gezonde’ mensen naar een kuuroord om gezond te blijven. Ook de naam fysiotherapeut is onlosmakelijk verbonden met therapie (voor ‘zieke’ mensen). Willen we dan mensen niet gezond houden met onze kennis? Preventie staat hoog op de landelijk politieke agenda en bovenaan op de agenda van de World Health Organisation (WHO).

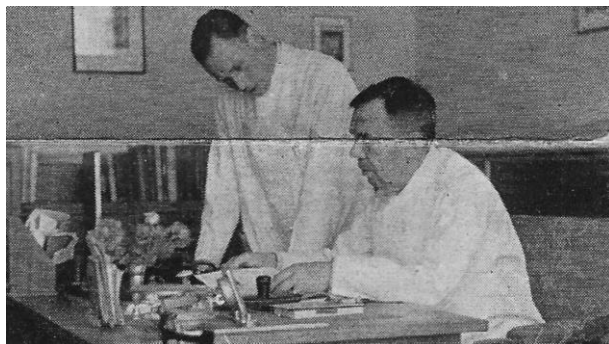
Fysiotherapie zal op dit punt in het museum belanden als we daar niet in mee gaan..... *ken uw geschiedenis en moderniseer er uw vak mee!!*

Refenties

1. Terlouw Th.J.A. De opkomst van het heilgymnastisch beroep in de 19^e eeuw. Over zeldzame amfibieën in een kikkerland. Koninklijke bibliotheek, Den Haag. p.260,261, 168. 1991.
2. Vossen HPLM, De Wijer A. Wie was dr. J.C. Mom? Stichting Geschiedenis Fysiotherapie. FysioPraxis 2018, 27(6), 6.
3. Mom JC. Natuurgeneeswijzen. Physische Therapie. La Rievriere & Voorhoeve, p.1-366, 1926.
4. Mom JC. Trends in therapeutic baths. Tijdschr Voor Ziekenverpl. 1949 Sep.5;2(18):440-444.
5. Vossen HPLM, De Wijer A. Ziekenhuisfysiotherapie. Noodkreet van een heilgymnast. Stichting Geschiedenis Fysiotherapie. FysioPraxis 2018, 27(3), 6.
6. J. Schoondermark Jr. Citaat uit de Geneeskundige Courant, 1886. Bron: Terlouw Th.J.A. De opkomst van het heilgymnastisch beroep in de 19^e eeuw. Over zeldzame amfibieën in een kikkerland. Koninklijke bibliotheek, Den Haag. p.266,1991.

Documentatie Bad Wörishofen'

Dit kuuroord was vernoemd naar gelijknamige Beierse plaats 'Bad Wörishofen', waar nu nog steeds een Kurort is (<https://www.bad-woerishofen.de/>) en ook dezelfde Kneippse begietingen worden gegeven als in het vroegere Bredaase kuuroord, zo lezen we op de herdenkingsplaquette.

Dr. J. Mom met assistent in kuuroord Breda

Behandelkamer 'Fysische techniek van Dr. J. Mom

Zie volgende pagina "Ingezonde mededeling"

Bad Wörishofen'

Bad Wörishofen

*De bekende inrichting in
Ginneken, waar velen
genezing vinden*

Ingezonden Mededeeling

Toen aan het eind van de vorige eeuw te Wörishofen in Beieren de arts Kneipp zijn inrichting stichtte, waar hij zijn methode van koud-waterbehandeling toepaste, beteekende dit iets nieuws op het gebied van de geneeskunde. Ook in Nederland vond zijn methode navolging en het was de Tilburgsche arts Dr. S. C. M. Soer, die in 1893 in Ginneken een inrichting voor hydrotherapie stichtte, naar het model van de inrichtingen in Wörishofen. Sedert 1918 berust de medische leiding van Bad Wörishofen bij Dr. J. C. Mom, die in 1921 van deze stichting een volledige inrichting heeft gemaakt voor Physische Therapie, d.w.z. natuurkundige geneeswijze. In plaats van het oude gebouw verrees een nieuwe inrichting en het voormalige hotel Duivelsbrug werd een internaat voor die patiënten, die buiten Ginneken wonen. Het klimaat van Ginneken behoort volgens de meteorologische en klimatologische gegevens tot de beste van ons land en met zijn zand, bosch en heide is het een ideaal oord voor herstellenden en voor rheumatieklidders. In „Bad Wörishofen” kan men behandeld worden voor rheumatiek (ischias), stofwisselingsziekten, algemeene zwakte, stoornissen in den bloedsomloop (z.a. te hooge en te lage bloeddruk, circulatiestoornissen in de extremiteiten), hartziekten en zenuwlijden. Toegerust met de meest practische uitvindingen van de moderne wetenschap behandelen Dr. Mom en zijn assistent dokter De Wilde hier hun patiënten door middel van vele soorten baden, hoogtezon, intensol, electrotherapie, massage, diathermie, kortegolf enz. Men heeft met deze geneeswijze buitengewoon goede resultaten bereikt en het gevolg is dan ook geweest, dat vele patiënten uit het geheele land

